

УДК 377.8:612.017

*Яковенко К. В.,
аспірант Східноєвропейського
національного університету
імені Лесі Українки*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ ПЕРШОКУРСНИКІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

У статті розглядаються основні аспекти адаптації студента-першокурсника, аналізуються основні підходи до вивчення цього процесу. Визначається сутність феномена адаптації першокурсників і труднощі, пов'язані з пристосуванням дітей даної вікової категорії до нових умов життя.

Ключові слова: адаптація, студент-першокурсник, навчальний процес.

В статье рассматриваются основные аспекты адаптации студента-первокурсника, анализируются основные подходы к изучению этого процесса. Определяется сущность феномена адаптации первокурсников и трудности, связанные с приспособлением детей данной возрастной категории к новым условиям жизни.

Ключевые слова: адаптация, студент-первокурсник, учебный процесс.

In this article we discuss the main aspects of adaptation of the first-year students, basic approaches to the studying this process. The nature of the phenomenon of adaptation and the difficulties in adjustment of the young people to the new conditions of life are determined.

Keywords: adaptation, the first-year student, the educational process.

Сучасна ситуація, у якій перебуває українське суспільство, характеризується мінливістю, політичною нестабільністю, соціально-економічною невизначеністю. Такі тенденції поширюються практично на всі соціальні групи, але надзвичайно болісно їх прояв позначається на молоді, яка через свої вікові особливості ще не набула життєвого досвіду, усталених переконань і професійних знань. Така ситуація диктує підвищені вимоги до адаптивних можливостей молодій людині, для якої життєво важливим є вміння активно пристосуватися до змінних життєвих ситуацій. Питання адаптаційного процесу студентства стає все більш актуальним, зокрема проблема адаптації першокурсників широко обговорюється в вищих навчальних закладах освіти, скільки вирішення цього питання дозволить подолати труднощі, пов'язані з професійним становленням сучасної молоді та з формуванням їхньої цілісної особистості.

У науковій педагогічній і психологічній літературі представлені глибокі праці з питань адаптації, зокрема і до умов навчання у вищих навчальних закладах. Д. Андрєєвою, Л. Буєвою, В. Васильєвим, О. Плотниковою, П. Просецьким, С. Селіверстовим, Г. Царгородцевим, В. Штефураком та ін. визначено теоретичні основи процесу адаптації особистості, виявлено його характеристики, встановлено залежність між процесами адаптації та розвитком особистості [2; 4].

Заслужують на увагу дисертації, присвячені різним аспектам адаптації студентської молоді. Так, Л. Зданевич дослідила питання адаптації студентів педагогічних училищ до нових умов життєдіяльності; В. Філіпов – соціальне становлення студентів коледжу через організацію педагогічної взаємодії; Л. Дябел – соціально-педагогічні умови адаптації студентів до навчання. Проблеми адаптації студентів-першокурсників до ВНЗ розглянуто в роботах Л. Даренських, І. Мільковської, О. Плотникової, В. Штифурака та ін [1; 2; 4; 5].

Усе викладене вище зумовлює необхідність дослідження питання адаптаційного процесу студентів педагогічного коледжу, що на сьогодні не є достатньо дослідженим.

Метою нашого дослідження є окреслення теоретичних аспектів адаптаційного процесу першокурсників педагогічного коледжу. Відповідно до мети нами було поставлено такі завдання: визначення основних аспектів адаптації студентів; виявити особливості підлітка, котрий вступив у соціальну роль студента коледжу як суб'єкт педагогічної взаємодії; виявлення та вирішення труднощів, пов'язаних з адаптаційним процесом першокурсників.

Перш за все ми вважаємо за доцільне розглянути процес адаптації, визначити його суть для нашого дослідження. Деякі дослідники розглядають адаптацію до умов навчання у вузі як окремий випадок входження в нове середовище і зупиняються або на процесі пристосування студентів до нової для них системи навчання та необхідності засвоєння більшого об'єму знань, уміння самостійно оволодівати знаннями, або досліджують специфіку формування студентського колективу [2, с. 35].

У вищих навчальних закладах, вважає О. Абдуліна, адаптація пов'язана з включенням студентів – учорашніх абітурієнтів – у нові умови життя. Поняття “адаптація студентів” носить конкретний характер і означає, насамперед, саме пристосування особистості, особистісних властивостей та якостей до конкретних умов даного педагогічного училища [2, с. 36].

У рамках особистісно діяльнісного підходу деякі дослідники адаптацією студентів у вузі називають складний процес оволодіння особливостями рольової поведінки, характерної для вищої школи, тобто формами та методами навчальної, науково-дослідної роботи; комплексом знань, умінь, навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності [4].

На наш погляд, адаптація до нових умов навчання в педагогічному коледжі (спосіб життя, навчання, дозвілля), безумовно, пов'язана з різкою зміною соціального стану особистості, хоч і менш істотно, ніж у разі пристосування до нових умов праці.

Не менше важливим є розкриття поняття “студент-першокурсник” для вирішення поставлених нами завдань. Студентство є складовою частиною молоді, її специфічною групою, що характеризується особливими умовами життя, побуту та праці, суспільною поведінкою й психологією, системою ціннісних орієнтацій.

Аналіз науково-практичної літератури дозволяє нам визначити деякі характеристики соціального статусу студента 1 курсу педагогічного коледжу. Суттю такого статусу можна вважати оволодіння нормами та функціями майбутньої професійної діяльності. Відмінними рисами соціального статусу можуть бути [5, с. 138–139]:

- усвідомлення студентами нової якості в своїй соціальній позиції, підвищене почуття власної гідності (“я вже не школяр, а студент”);
- прагнення закріпитися в новій для себе позиції;
- прагнення досягти перших успіхів, котрі підтверджують нову, вищу позицію;
- інтерес і старанність у виконанні навчальної та іншої роботи в стінах педагогічного училища;
- різноманітність навчальних і позанавчальних інтересів.

Студент-першокурсник, включаючись у життя суспільства, набуває соціальних знань та умінь через освітньо-виховну діяльність педагогічного коледжу. Паралельно з цим адаптація особистості зумовлена характером відносин, що виникають у мікро- та макросоціумі, а також довкіллям, у якому живе молода людина.

Середовищем адаптації студентів 1 курсу виступає педагогічна система коледжу в цілому, яка характеризується як структурними компонентами (педагогічна мета, навчальна та наукова інформація, педагогічна комунікація, студенти та педагоги), так і функціональними компонентами (організаторський, проектувальний, конструктивний тощо). У процесі адаптації студент повинен усвідомити мету педагогічної системи “педагогічний коледж”, включитися в неї й оволодіти її специфічними методами навчальної роботи [2, с. 41].

Враховуючи всі особливості вищезазначених понять, можна чітко виділити три головних аспекти адаптації першокурсника:

1) дидактичний, пов’язаний з пристосуванням до нової дидактичної ситуації, що відрізняється від шкільної формами та методами організації навчального процесу. Ця новизна та пов’язані з нею труднощі створюють свого роду дидактичний бар’єр, який треба подолати. Головними труднощами даного аспекту є зростання обсягу та складності навчального матеріалу, збільшення питомої ваги самостійної роботи, а також невміння працювати самостійно, планувати та розподіляти свій час та інше;

2) професійний, що передбачає формування любові до обраної спеціальності, поступове набуття професійних умінь і навичок;

3) соціально-психологічний, пов’язаний з труднощами в засвоєнні нових соціальних норм, встановленні та підтриманні студентом певного соціального статусу в новому колективі і т. ін. Соціально-психологічна адаптація нерідко ускладнює дидактичну, оскільки вимагає переключення уваги з навчання на спілкування [4, с. 256].

Своєрідність соціальної ситуації розвитку підлітка-студента полягає в тому, що він включається в нову систему взаємовідносин і спілкування з педагогами різних профілів, з дорослими людьми, своїми товаришами, займаючи серед них нове місце і виконуючи нові функції [1, с. 62].

Як зазначає Л. Дябел, розвиток і становлення особистості підлітка і підлітка-студента може здійснюватися лише в умовах цілеспрямованої й організованої його діяльності, доцільність якої характеризується тим, що він може випробувати себе, реалізовувати свої потенційні сили, самоствердитись, водночас розкриваючи всі можливості та створюючи власне “Я” у конкретному середовищі і конкретному соціумі.

При цьому соціальна позиція особистості реалізується за допомогою певних психологічних утворень: установок, емоційного ставлення, звичок. Але діяльність особистості, в тому числі і соціальна поведінка, залежить від соціально-педагогічних умов, ситуацій, які спонукають підлітка-студента до змін внутрішніх потреб, інтересів, до усвідомлення власної соціальної ролі, емоційних і психічних зусиль на створення “Я” як особистості [1, с. 65].

Таким чином, ми можемо стверджувати, що особистість проявляється в позиції, яка простежується у взаємодії. При такому підході можна говорити, що це співпраця педагогів із вихованцями, а не авторитетне управління, оскільки соціальне становлення особистості може бути ефективним лише при взаємній повазі та взаємодії двох суб’єктів цих відносин: педагога і підлітка-студента. Це дозволить подолати багато труднощів пов’язаних із початком навчання у виші, зокрема психологічних бар’єрів першокурсників, реалізацією їх особистості та інших.

Одним із своєрідних інтеграційних факторів адаптації є мікросередовище як опосередкований носій керованого потенціалу педагогічних впливів. Для студентів педагогічного коледжу таким мікросередовищем є студентська академічна група [3, с. 20].

Взагалі група є одним з найбільш вирішальних мікросоціальних факторів формування особистості, а також одним з найбільш дієвих засобів виховання. Тут відбувається трудове, ідейне та моральне виховання, формуються колективістські риси особистості студента. Великий вплив справляє група на формування етичної культури, почуття відповідальності за доручену справу, причетності до діяльності й традицій вузівського колективу. Те, як складатимуться відносини першокурсника з групою, значною мірою впливатиме на швидкість та ефективність його адаптації в вузі. Труднощі в цьому аспекті адаптації викликані тим, що існують значні відмінності між соціальною ситуацією, яку покинув першокурсник, і ситуацією, до якої йому доведеться адаптуватися [3, с. 27]. Різноманітність відносин, які виникають між людьми в процесі тривалого взаємного спілкування, складає дві основні системи: систему ділових відносин і систему особистісних відносин. І якщо у школярів основою формування мікрогруп більшою мірою виступають міжособистісні відносини, то серед студентів, у яких, як правило, вже сформувалося коло друзів поза університетом, більш актуальними є ділові стосунки. До того ж, оцінка міжособистісних відносин в групах знижується зі збільшенням віку студентів.

У розвитку особистості майбутнього спеціаліста особливе значення має формування позитивних мотивів і дійових цілей, оскільки мотиви та цілі є найважливішими детермінантами діяльності. Виділяють різні класи навчальних мотивів студентів: широкі соціальні, в яких відбивається суспільна значимість навчання; професійні, що відбивають значимість навчальної діяльності для оволодіння майбутньої професією; пізнавальні, пов'язані з потребою в нових знаннях, їх нерідко називають позитивними, або внутрішніми мотивами, оскільки вони безпосередньо пов'язані зі змістом навчальної діяльності. Крім зазначених внутрішніх виділяють ще так звані зовнішні мотиви, не пов'язані безпосередньо зі змістом навчальної діяльності, що орієнтують на цінності, що лежать за її межами, та не входять до її змісту. Це перш за все мотиви матеріального заохочення (стипендія і т. ін.), утилітарні (особиста вигода, благополуччя та забезпеченість завдяки вузівському диплому) [5, с. 187–190].

Специфіка адаптації першокурсника визначається тим, що його життєві орієнтації та інтереси зосереджуються в основному на навчанні у виші або залишаються тісно з ним пов'язаними. Русійним моментом соціально-психологічної адаптації є певна розбіжність між особистими планами, звичками, здібностями студента і тим становищем, яке він займає в групі, на курсі, вузі, тими вимогами, що ставляться до нього як студента. Звідси бере початок прагнення, характерне для більшості першокурсників, – зміцнити своє становище самовідданою навчальною працею, завоювати авторитет активною участю в громадському житті курсу та факультету, науковій роботі й т. ін. Можна назвати два головних критерії соціально-психологічної адаптації: по-перше, це успішність, почуття задоволеності результатами навчальної роботи; по-друге, це так званий соціальний успіх, який полягає як в освоєнні нових умов життя, так і в завоюванні авторитету в студентському колективі й у викладачів вишу [5, с. 30].

Виходячи з усього вищезазначеного, найважливішими аспектами процесу адаптації студентів-першокурсників педагогічного коледжу є дидактичний, професійний та соціально-психологічний аспекти, які включають у себе педагогічну взаємодію, психологічно-мотиваційну сферу, вплив мікросоціального середовища, формування особистості студента та ін.

Головним чинником адаптаційного процесу студента-першокурсника є допомога викладачів навчального закладу зорієнтуватися в суспільній сфері, зокрема – соціальній, а також оволодіти досвідом старших

покоління, навчитися самостійно освоювати свої професійні знання та життєвий досвід.

Усвідомлюючи багатогранність проблеми, ми зосередили увагу тільки на деяких аспектах досліджуваної проблеми, зробили спробу концептуально визначити можливу психолого-педагогічну модель адаптації студентів.

Проведене дослідження показує, що адаптація студентів в умовах вищого навчального закладу є складним, багатоаспектним, синтетичним, динамічним процесом. Це вимагає синергетичного підходу до дослідження проблеми, поєднання зусиль філософії, психології, педагогіки та інших наук. Особливо важливим є питання розробки та реалізації психолого-педагогічних моделей роботи студентів педагогічного коледжу щодо адаптації першокурсників в умовах вищого навчального закладу, що є для нас перспективним у подальших дослідженнях.

Література

1. Дябел Л. І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Л. І. Дябел ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2008. – 244 арк.

2. Зданевич Л. В. Адаптація студентів педагогічних училищ до нових умов життєдіяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. В. Зданевич ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2003. – 249 с. : іл. – Бібліогр.: С. 176–196.

3. Кураторові академічної групи : методичні рекомендації щодо проведення виховної роботи зі студентами. – К. : ДАЖКГ, 2002. – 36 с.

4. Савченко С. В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства / С. В. Савченко. – Луганск : Альма Матер, 2003. – 406 с.

5. Трихін І. О. Соціальна психологія спілкування : навчальний посібник / І. О. Трихін. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 336 с.